

Senex i Puer: un aspecte del present històric psicològic*

James Hillman

L'autor, estudiós de temes mítics i de la influència d'aquests i dels anomenats arquetips en el psiquisme individual i col·lectiu, ens situa davant la polaritat arquetípica del vell i el nou, amb l'ambivalència de les seves imatges, "senex & puer". El moment actual és vist com un moment de trànsit. L'ésser humà es troba en metamorfosi. I necessita, l'ànima amatent a no perdre el fil d'Ariadna de la Història, el sentit del present i la connexió psíquica entre el passat i el futur. La història, primer relat i després fet, té a veure amb la connexió entre "el que passa" i el que passa en l'ànima. La psique humana experimenta i recorda. La resolució de les ambivalències inherents a les polaritats pertany al manteniment de l'harmonia per part de l'ànima, en un diàleg i trobada entre conscient i inconscient obert a la prospectiva i a l'aparició dels símbols conductors de la creativitat humana.

"Però és més aviat l'hora d'aplicar els remeis -va dir ella-, que de queixar-se". Boeci, De consolacione philosophiae (ca. 523 A.D.)

1. La situació

En algun moment entre la Conferència d'Eranos de l'estiu passat i aquesta trobada del 1967, vam entrar al darrer terç d'aquest segle. Els instants d'aquesta mena pertanyen més a les fantasies del temps que a la cronometria dels rellotges i els calendaris. Així, no podem dir amb exactitud a quina hora va tenir lloc aquesta transició, ja que "l'hora" no depèn de mesures racionals, sinó de factors arbitraris de la fantasia com ara què li passa al temps quan canviem els calenda-

* L'origen d'aquest article es troba en la traducció que prepara Ed. Anthropolos de l'obra "Puer Papers" del mateix autor.

ris, quan va començar aquest segle, quan va començar el segle primer, quan va néixer el Jesús històric i amb ell el "temps" de la nostra era.

Malgrat aquestes obscuritats, metafòricament només ens trobem a una generació del segle XXI. Hi estem més a prop en temps mesurable de rellotge i calendari que no pas del segle XIX. A més, estem més a prop en temps mesurable de l'home del segle XXII que de l'home de començaments del nou-cents. Napoleó (m. 1821), Byron (m. 1824), Jefferson (m. 1826), Beethoven (m. 1827), Hegel (m. 1831), Goethe (m. 1832), tots ells ens són molt més distants que les presències desconegudes de l'any 2100.

Aquest terç final del nostre segle també és els darrers trenta anys del mil·lenni; i així ens trobem en la seixantena fracció del calendari eó del signe dels Peixos, el signe de l'era cristiana, el mite del temps dins del qual prenem la nostra orientació històrica. Darrere nostre hi ha cinquanta-nou generacions en aquest eó; una es troba davant nostre, la darrera, i la de transició que ens porta al proper mil·lenni, i a l'època d'Aquari. La transició dels mil·lennis en una generació ens recorda la metamorfosi dels déus que va tenir lloc al principi d'aquesta era per part del seu fundador, que només va viure una generació. La polaritat *senex-puer* ens ve donada per la situació històrica en què ens trobem.

El 1956, cap al final del seu assaig *Gegenwart und Zukunft*, C. G. Jung va escriure:

Estem vivint en el que els grecs van anomenar el *kairos* - el moment ideal per a "la metamorfosi dels déus", dels principis i símbols fonamentals. Aquesta peculiaritat del nostre temps, que certament no hem escollit conscientment, és l'expressió de l'home inconscient que tenim dins que està canviant. Les generacions futures hauran de tenir en compte aquesta transformació transcendental si no volen que la humanitat es destrueixi a si mateixa mitjançant la força de la seva pròpia tecnologia i ciència.

Jung compara aquest moment amb el principi de l'era cristiana, i es pregunta: "...sap l'individu que *ell* és el contrapès que inclina la balança?"

El 1965, Fred Hoyle, en un assaig titulat *Of Men and Galaxies*, va escriure:

"El nostre problema especial avui en dia és només el següent: som essencialment criatures primitives que lluitem desesperadament per adaptar-nos a una manera de viure que és aliena a la major part de la història passada de la nostra espècie... la transició de la tecnologia primitiva a una tecnologia sofisticada s'ha de fer ràpidament; el problema de recursos ho exigeix d'aquesta manera. Actualment vivim un moment únic, ni en la llarga era primitiva ni en el futur pròsper més adaptat. És el nostre segle, el nostre mil·lenni, que per força ha de rebre la màxima pressió,

ja que és el nostre destí viure durant la fase de transició. I pel fet que vivim en aquesta fase especial trobem dificultats socials, pressions, situacions que desafien, fins i tot, els processos lògics més senzills. Ens trobem que no tenim cap contacte amb les forces que estan configurant el futur."

No tenir cap contacte real amb les forces que estan configurant el futur seria malmetre el *kairos* de la transició. Adaptar-se a aquest *kairos* representaria descobrir una connexió entre el passat i el futur. Per a nosaltres, individus, contrapesos que poden inclinar les balances de la història, la nostra tasca és descobrir la *connexió psíquica* entre el passat i el futur, si no, l'home inconscient dins nostre, que és al mateix temps el passat primitiu, configurarà el futur històric de manera potser desastrosa. Per tant, el *kairos*, aquest moment únic de transició en la història del món, esdevé una transició dins del microcosmos, l'home, dins cada un de nosaltres individualment, en lluitar amb les connexions psicològiques entre el passat i el futur, el vell i el nou, expressats arquetípicament com la polaritat de *senex i puer*.

2. Psicologia i història

Una divisió polar entre *senex i puer* tracta de nosaltres, en el camp històric. En trobem un bon exemple en la demografia, que es remunta a un sistema arcaic: la població torna a dividir-se en termes d'edat i joventut. Les categories principals de l'estructura social - raça, regió, religió, classe, professió, economia, sexe - són insuficients. La societat urbana moderna torna a emfasitzar la divisió segons nivells d'edat. Hi ha comunitats als Estats Units - noves comunitats, no només els llogarets aïllats dels que sempre ha fugit la joventut - on només hi viuen "vells", ciutats senceres per a retirats, la "casa de la tercera edat" estesa ara en quilòmetres quadrats. Hi ha nous suburbis a França on l'edat mitjana de la població és inferior als vint-i-un anys. A Suècia, al Regne Unit, als Estats Units, hi ha comunitats que tenen la mida d'un poble on només hi viuen joves parelles de casats; i urbanitzacions, cases separades, poblacions que només són per a joves o per a grans. En aquest segle, s'han inventat dos nous camps de psicoteràpia: la geriatria i la delinqüència juvenil, i tenim especialistes per a la psique del vell i de l'adolescent. Les discussions sobre "l'explosió demogràfica" connecten amb els problemes de l'augment en els dos caps de la corba de la vida: els nombres creixents de gent gran i de nens. En els propers trenta anys, es preveu que la terra tingui dues vegades el nombre de població que té avui en dia, i en aquest món massificat del nostre futur, la divisió es troba en edat i joventut: d'una banda, les nacions establertes amb natalitat més baixa i controlada i una població envellida; de l'altra, les anomenades nacions més noves, més joves i necessitades amb natalitat més alta i la proliferació de nens que es reflecteix en una mitjana d'edat baixa.

La divisió és en la família, com el conflicte de les generacions, que a vegades

ja no és un conflicte de malentesos, sinó de silenci. Perquè hi ha una divisió de sistemes de comunicació entre l'edat i la joventut: aquests aprenen actualment no a través de formes tradicionals i paraules impreses, sinó d'un conjunt de mitjans de comunicació del nostre col·lectiu urbà. La joventut forma una classe social, tancada en si mateixa i sense una iniciació per part dels seus grans, i, per tant, sense cap comunicació fora d'ella mateixa.

La divisió és en el món polític amb els seus líders i sistemes envellits que proven de mantenir "la llei i l'ordre", i les rebel·lions de la joventut en el nom dels "drets i la llibertat". Com va dir un filòsof del dret: mai en la història dels Estats Units no havíem tingut tantes lleis, tanta ciència del dret i el seu reforçament, i mai no havíem tingut tan desordre i violència.

El falcó no pot sentir el falconer;
Les coses es desfan; el centre no pot resistir;
Pura anarquia es desferma al món,
Es desferma la marea ensangonada...
Als millors, els manca tota convicció; mentre els pitjors,
Es troben plens d'intensitat passional.

De segur que s'apropa una revelació;
De segur que s'apropa el Segon Adveniment.

va dir William Butler Yeats en el seu poema del mateix nom.

I la teologia, també dividida pel problema *senex-puer*, havent trobat Déu mort, tant el Pare com el Fill, espera aquesta revelació. Perquè quan s'anuncia: "El Rei és mort", a continuació segueix: "Larga vida al Rei". Al mateix moment, el Rei mor i el Príncep esdevé Rei. Si Déu és mort, quin poder principesc el succeirà? Per què el silenci, i on la successió?

La divisió polar entre *senex i puer*, el falcó separat del falconer, que tracta de nosaltres és naturalment la nostra preocupació històrica. Però no només és històrica i només per als historiadors. La psique no es troba aïllada de la història, i la psicologia té lloc no solament en una petita habitació entre dues persones en dues cadires, separades per una paret de l'escena històrica. La història és a l'habitació. I, com la psique se situa en un present històric que arrossega les arrels de milers d'arbres ancestrals, així també la història té una existència psicològica. Mircea Eliade ens ha mostrat que els esdeveniments històrics, aquelles acumulacions de temps irreversible, no són els fets primaris de l'existència. Els fets històrics són secundaris: són accions incompletes i imperfectes que demanen un abans i un després, conseqüències històriques que es fonamenten en antecedents històrics, i com a tals només són acumulacions de pecats i sofriments que no tenen sentit, a no ser que apuntin interiorment a significats centrals. Els

"fets" històrics poden ser només fantasies que es connecten i creixen des de nuclis arquetípics centrals. Sota la pauta boirosa i enredada dels esdeveniments, i més enllà, hi ha experiències, realitats psicològiques d'importància apassionada, un substrat mitològic que dóna a l'ànima un sentiment de destí, un sentit escatològic que *el que passa importa*. I importa a algú, a una persona. Sense la persona, sense el sentit d'ànima personal de l'individu (aquell contrapès en les balances) només som homes prehistòrics amb un destí només col·lectiu. Sense el sentit d'ànima, no tenim sentit de la història. Mai no hi entrem. Aquest nucli d'ànima que entrelliga els esdeveniments en pautes significatives de rondalles i històries narrades per la memòria crea la història. La història és primer relat i després fet. En les paraules de Lessing: "*Geschichte als Sinngebund des Sinnlosen*". Només passen a la història aquells esdeveniments que s'han viscut com a fets que importen al relat que algú explica. Només allò que es torna a explicar, a narrar, que es recorda esdevé història. Aquest record de les coses passades requereix una psique individual que experimenti *sinngebende*.

La fantasia que anomenem "esdeveniments actuals", que té lloc fora en el camp històric, és un reflex d'una experiència mitològica eterna. Una anàlisi històrica d'aquests esdeveniments - el vell Mao i la Guàrdia Roja, la joventut hippie, la sociologia de l'envelliment - no ens portarà al seu significat. No podem percebre l'ànima dels temps a través de l'estudi dels diaris com no podem entendre l'ànima d'una persona a través dels esdeveniments de la seva història personal. (Vint-i-dos volums d'un informe Warren no poden establir o explicar el ferment vivent d'un mite.) Res no pot ser revelat mitjançant un diari, per la crònica escandalosa del món, a no ser que l'essència s'entengui des de dins mitjançant una pauta arquetípica. L'arquetip proporciona la base per unir l'incommensurable, fet i significat. S'ordenen els fets històrics externs arquetípicament per revelar significats psicològics essencials. Aquestes ordenacions arquetípiques de fets històrics són els mitemes recurrents de la història i de les nostres ànimes individuals. A través d'aquests significats la història afecta la nostra psique, mentre al mateix temps la història és l'escenari on representem els mitemes de la nostra ànima.

La funció especial de la psique, la subjectivitat en registrar experiències que modela les experiències històricament, que fa que la història sigui possible i és el seu *a priori*, s'ha anomenat Clio. I Clio, com a primogènita, té una relació especial amb la mare de les muses, la memòria. D'ella, aquesta memòria mare, en parlarem més endavant. El nom Clio vol dir *glòria*, honor, celebració, i el que recorda millor són les accions dels herois. El seu interès no se centra en les notícies diàries de la història mundial, o el que Mircea Eliade anomena "els temps profà". El seu interès rau en aquells moments nuclears únics, els moments heroics a través dels quals es revela l'arquetip en el fons de l'ànima que allibera els esdeveniments de la ceguesa del mer fet. Així com nosaltres, els individus, ens trobem lligats als fets dels nostres historials personals pel que recordem de les nostres vides personals,

també la nostra cultura és addicta a la història del temps profà. Una addicció exigeix més i més, i més de pressa. La nostra inventiva està al servei de la creació, la recopilació i la reproducció dels esdeveniments. Mentre s'acaba el temps del mil·lenni, els esdeveniments s'acceleren. Necessitem més "informació", disposem de menys temps d'espera. Fins i tot hem arribat a la "història instantània", que Arthur Schlesinger defensa anomenant-la "Història Contemporània", on tot el que succeeix a algú en l'escena pública ha de ser enregistrat i el que s'enregistra ha de ser publicat - i ràpidament. Les *cròniques escandaloses* profanes - les profanitats - dels herois substitueixen la *glòria* de Clio.

A la pràctica analítica, hem après que la comprensió arquetípica dels esdeveniments pot curar la fascinació compulsiva envers l'història propi. *Els fets no canvien, però es dona una altra dimensió al seu ordre a través d'un altre mite.* Se'ls experimenta de manera diferent; adquireixen un altre significat perquè se'ls explica a través d'un altre conte. (L'any passat a Eranos vam donar un exemple de reordenació a través d'un altre mite tot situant el sofriment psicològic dins del context del relat d'Eros-Psique, i no del drama d'Edip.) Així, la redempció de l'addicció a la història profana pot arribar pel mateix camí. Aquest camí mostraria una altra organització arquetípica dels esdeveniments que ens causen el sofriment. Però aquesta reorganització exigeix primer un canvi en la memòria, de manera que ens preguntem cada dia no "què va passar?", sinó "què li va passar a l'ànima?". Amb aquesta manera de recordar els esdeveniments, la memòria necessita retornar a la seva reminiscència de les idees primordials, a la seva associació original amb les metàfores primeres arquetípiques de l'experiència humana. La memòria transformada d'aquesta manera enregistraria, primer, les experiències de l'ànima i, només en segon terme, els accidents dels esdeveniments. O millor, podria absorbir els esdeveniments psicològicament, ritualment, i ja no solament la seva víctima. A través d'aquesta cura de la memòria, la mateixa Clio podria alliberar-se de la seva fascinació per la història del món i restablir-se com a enregistradora i celebradora d'allò ple de significat. Per a nosaltres, voldria dir recordar primer la història de la nostra ànima individual, les seves trobades heroïques i el seu pelegrinatge, la seva història com a procés èpic, un conte de Canterbury, eternament vàlida, històrica però intemporal. La pròpia biografia de Jung, que situa la seva història externa dins del mite de la seva psique, n'és un exemple contemporani important. Fins i tot en aquest reialme d'història i biografia, Jung va tornar a trobar la pràctica antiga i la va ressuscitar.

Aquesta comprensió arquetípica podria regenerar la història en el sentit de capgirar-la o netejar-la. Una tasca com aquesta és molt difícil, i exigeix aquella intensitat heroica que Clio celebra. Per aquest motiu, la feina analítica al nivell col·lectiu de l'ànima és tan "heroica". Els canvis psicològics - canvis d'actitud, canvis de personalitat, els llustres fonamentals de l'ànima - també són regeneracions de la història. La transformació de les actituds de la meua família mitjançant el descobriment de pautes en les complexes arrels ancestrals no és tan

sols un problema analític personal; és un pas històric cap a l'alliberament d'una generació d'una pauta col·lectiva. En canviar aquest col·lectiu, es produeix un canvi en la mateixa història. I cadascú, que dibuixa una clariana en el seu tros del bosc del passat, és l'heroi que redimeix el temps i és el cap de turc que, assumint els pecats en ell mateix, desfà el temps. Així som contrapesos en la transició històrica i el que fem amb la nostra vida psicològica té importància històrica, no únicament en el pla interior de la salvació de l'ànima individual de la història. A més, és la manera com la història, com allò que succeeix col·lectivament fora de nosaltres, pot ser rentada i curada.

Les nostres polaritats - senex i puer - proporcionen l'arquetip per al fonament psicològic del problema de la història. En primer lloc, en el sentit convencional, *puer i senex* són història com a seqüència i transició, com a procés a través del temps des del principi al final. I en segon lloc, la història com a problema en què em sento atrapat, pel qual sofreiro i del qual vull ser salvat, ve donada també per la mateixa parella, com el Pare Temps i l'Eterna Joventut, temporalitat i eternitat, i les paradoxes misterioses de la seva connexió. Implicar-se en aquestes figures és entrar a la història. Identificar-se amb qualsevol d'elles és ser dominat per una actitud arquetípica envers la història: *el puer*, que transcendeix la història i surt del temps, i com a tal és ahistòric o antihistòric en protesta i revolta; o *el senex*, que és una imatge de la mateixa història i de la veritat permanent revelada a través de la història.

La nostra preocupació per l'arquetip *senex-puer* es veu determinada per la transició dels mil·lennis i indica la darrera etapa de la nostra cultura. Curtius ha recollit prou proves de la literatura clàssica llatina per donar suport a les seves afirmacions que el terme "*puer senilis o puer senex* és una invenció de l'antiguitat pagana" i que, mentre cultures més antigues lloen la joventut i honoren l'edat, "períodes següents desenvolupen un ideal humà en què la polaritat joventut-edat es mou cap a un equilibri". Així, la nostra preocupació és en ella mateixa una reflexió sobre l'arquetip que ara es manifesta simbòlicament en la cultura que ens rodeja i en els complexos del nostre món interior. I la constel·lació d'aquesta polaritat com una *escissió* demostra la gravetat de la nostra crisi històrica. Per tant, la nostra *Auseinandersetzung* amb aquest arquetip pot restaurar un equilibri i tenir un efecte sobre la lisi històrica.

Tanmateix, sabem que els trastorns històrics del dia no són només fora i que no som només patidors passius atrapats en la caixa de la història mundial, sense cap pes en la balança, que "no podem fer-hi res". Com que sabem que aquestes addicions i aquests trastorns reflecteixen l'escissió polar en l'arquetip que té més a veure amb la història, i que som al *kairos* d'una alfa d'una edat i una omega d'una altra, podem atacar la psicologia del problema directament i eludir discussions sobre els seus símptomes en el camp històric. Per tant, no estem interessats en la història dels nostres temps i la seva anarquia, en la psicologia de l'envelliment,

sols un problema analític personal; és un pas històric cap a l'alliberament d'una generació d'una pauta col·lectiva. En canviar aquest col·lectiu, es produeix un canvi en la mateixa història. I cadascú, que dibuixa una clariana en el seu tros del bosc del passat, és l'heroi que redimeix el temps i és el cap de turc que, assumint els pecats en ell mateix, desfà el temps. Així som contrapesos en la transició històrica i el que fem amb la nostra vida psicològica té importància històrica, no únicament en el pla interior de la salvació de l'ànima individual de la història. A més, és la manera com la història, com allò que succeeix col·lectivament fora de nosaltres, pot ser rentada i curada.

Les nostres polaritats - senex i puer - proporcionen l'arquetip per al fonament psicològic del problema de la història. En primer lloc, en el sentit convencional, *puer* i *senex* són història com a seqüència i transició, com a procés a través del temps des del principi al final. I en segon lloc, la història com a problema en què em sento atrapat, pel qual sofreixo i del qual vull ser salvat, ve donada també per la mateixa parella, com el Pare Temps i l'Eterna Joventut, temporalitat i eternitat, i les paradoxes misterioses de la seva connexió. Implicar-se en aquestes figures és entrar a la història. Identificar-se amb qualsevol d'elles és ser dominat per una actitud arquetípica envers la història: *el puer*, que transcendeix la història i surt del temps, i com a tal és ahistòric o antihistòric en protesta i revolta; o *el senex*, que és una imatge de la mateixa història i de la veritat permanent revelada a través de la història.

La nostra preocupació per l'arquetip *senex-puer* es veu determinada per la transició dels mil·lennis i indica la darrera etapa de la nostra cultura. Curtius ha recollit prou proves de la literatura clàssica llatina per donar suport a les seves afirmacions que el terme "*puer senilis o puer senex* és una invenció de l'antiguitat pagana" i que, mentre cultures més antigues lloen la joventut i honoren l'edat, "períodes següents desenvolupen un ideal humà en què la polaritat joventut-edat es mou cap a un equilibri". Així, la nostra preocupació és en ella mateixa una reflexió sobre l'arquetip que ara es manifesta simbòlicament en la cultura que ens rodeja i en els complexos del nostre món interior. I la constel·lació d'aquesta polaritat com una *escissió* demostra la gravetat de la nostra crisi històrica. Per tant, la nostra *Auseinandersetzung* amb aquest arquetip pot restaurar un equilibri i tenir un efecte sobre la lisi històrica.

Tanmateix, sabem que els trastorns històrics del dia no són només fora i que no som només patidors passius atrapats en la caixa de la història mundial, sense cap pes en la balança, que "no podem fer-hi res". Com que sabem que aquestes addiccions i aquests trastorns reflecteixen l'escissió polar en l'arquetip que té més a veure amb la història, i que som al *kairos* d'una alfa d'una edat i una omega d'una altra, podem atacar la psicologia del problema directament i eludir discussions sobre els seus símptomes en el camp històric. Per tant, no estem interessats en la història dels nostres temps i la seva anarquia, en la psicologia de l'envelliment,

de la revolta i la tradició, de la joventut, dels pares i fills, de les etapes de la vida, i altres "temes oportuns". Això només en són desviacions. L'ànima no és ni jove ni vella, o ho és tot alhora. La nostra obsessió contemporània amb l'edat i la joventut reflecteix la caiguda de la nostra ànima en el sistema de temps i mesura del materialisme històric. Darrere d'això, tot és una escissió arquetípica entre puer i senex, principi i final, temporalitat i eternitat. Per tant, la nostra preocupació s'ha de centrar en la teràpia arquetípica o la teràpia d'un arquetip. I el nostre enfocament ha de ser radical si tornem a situar la història dins de la psique. Així, considerem els problemes històrics com a símptomes psicològics, per tal d'abastar l'acceleració i la difusió d'aquests esdeveniments. Haurem de provar de tractar-los com a problemes psicològics, pel que fa a les escissions que ens envolten i en què ens trobem atrapats com a manifestacions d'una escissió arquetípica que es pot tractar millor dins de les nostres ànimes individuals.

A més, a causa de la seva relació especial amb el temps com a procés, *aquest arquetip específic tindrà relació amb el caràcter de procés de qualsevol complex*, amb les endevinalles de la joventut i l'edat, la temporalitat i l'eternitat de qualsevol actitud psicològica o part de la personalitat. *Senex i puer* es troben estretament lligats amb la mateixa naturalesa del desenvolupament. Qualsevol actitud, en esdevenir realitat, pot prendre les ales del *puer* i volar cap al cel; qualsevol actitud, en passar la seva maduresa, pot perdre contacte amb la revelació, aferrar-se al seu poder i sortir-se del Tao. Lao-Tse diu: "Després que les coses arriben al seu millor temps, comencen a envellir, la qual cosa vol dir ser el contrari de Tao...". Les nostres actituds de *puer* no estan lligades a la joventut, com tampoc les nostres qualitats de *senex* són reservades a l'edat. La coincidència completa del desenvolupament psicològic i el curs biològic de la vida des del naixement al decés o la limitació de la vida psíquica a les etapes d'aquest curs encara no ha estat establerta. Sembla que la psique té el seu propi curs, la seva pròpia temporalització. Tant el *senex* com el *puer* poden aparèixer en diferents etapes i fases, i poden influenciar qualsevol complex. La pauta de qualsevol vida reduïda al marc ideal de dues o tres o set o deu etapes, des de la infantesa al repapieig confirma la norma de l'entropia. La vitalitat que es dona al naixement diferencia, disminueix i finalment es refreda a la mort. Però la vida psíquica en l'individu també mostra negentropia, pel fet que, en esdevenir més ordenada i menys a l'atzar, també esdevé més imprevisible i improbable. Dit d'altra manera, aquesta negentropia es podria anomenar llibertat. Per tant, no podem situar la vida psicològica dins de les condicions històriques o dels marcs estretament biològics d'una "primera meitat/segona meitat". Fer-ho així seria una indicació primerenca que nosaltres mateixos hem sucumbit massa fàcilment al pensament erroni de l'arquetip escindit.

El mateix Jung es va abstenir de caracteritzar el procés d'individuació tan exclusivament, fins i tot si algú després d'ell ha intentat reduir-lo per encaixar en aquest esquema racional més clar. Si mirem al nostre voltant, veiem clarament que l'esquema "primera meitat/segona meitat" no encaixa. Pot, la generació que

està a punt de fer la transició del mil·lenni, posposar per "a més tard" les qüestions del significat, la religió, de la pròpia persona, mentre s'adapta a unes normes sociològiques i biològiques que els han estat atorgades per una altra edat i han perdut el seu valor inherent? Actualment una persona jove es veu pressionada a tractar els problemes de la "segona meitat" durant la "primera meitat". Ha nascut en una "segona meitat", al final d'una edat (com aquells de nosaltres que som més grans ens veiem forçats a viure una "primera meitat" de l'esperit completament nou de la propera edat que ara comença). No només té els seus propis problemes, sinó que també s'ha fet càrrec per necessitat històrica del problema col·lectiu de la individuació. Carrega una part de la història i s'espera que acompleixi amb els requeriments d'una cultura antiga. Per tant, comença com a *puer senilis*, més gran que la seva edat i lluitant heroicament contra aquesta vellesa. El "problema del *puer*" d'avui no és només una neurosi col·lectiva; és una expressió psíquica d'una reclamació històrica i com a tal és una crida, el significat de la qual pot ser més entenedor al llarg d'aquest matí. És especialment important recordar quan pensem en el "problema del *puer*" que si l'energia psíquica no és capaç de fluir pels canals externs de tradició, es queda a dins i activa l'inconscient. L'inconscient com a "mare" fa que totes les preguntes i maladaptacions d'una persona jove semblin el seu propi complex matern. Però això és una reflexió de la transició, i "no de la nostra elecció conscient". Reflecteix "l'home inconscient a dins nostre que està canviant". Podem posposar aquest home inconscient fins a la "segona meitat"?

La "segona meitat" és amb nosaltres des del començament, tal com Saturn és a la nostra carta astral, com el nen petit i la seva pregunta "per què", el nen Eros, i l'àngel alat són amb nosaltres fins al final. El *puer* inspira l'aflorament de les coses; el *senex* presideix la recol·lecció. Però l'aflorament i la collita se succeeixen intermitentment al llarg de la vida. I sabem finalment qui es fa càrrec a l'hora de la mort - l'ancià amb la seva dalla o l'àngel jove?

3. Polaritats en la psicologia analítica

Abans de continuar amb la fenomenologia del nostre arquetip, primer hem de contemplar, en general, les polaritats en la psicologia analítica, ja que en la forma d'una escissió polar és com trobarem l'arquetip *puer-senex*.

La naturalesa de la polaritat i les menes de polaritats han ocupat les primeres conferències d'Eranos. Per tant, podem estalviar-nos una preparació filosòfica per a un examen sobre les polaritats en el nostre camp. La psicologia analítica, com a camp estructurat, depèn per a la seva estructura de descripcions polars. La vida i el pensament de Jung fa servir les polaritats més que cap altra visió psicològica important. (Naturalment Jung també utilitza altres models explicatius per a l'estructura psíquica, com ara *Schichtentheorie*, i un esquema jeràrquic a l'hora de

descriure els nivells de la psique o quan descriu els processos d'individuació. Ell utilitza un condicionalisme situacional - un model de pensament important per als existencialistes - a l'hora de parlar de terapèutica i interpretació. També utilitza un model funcional orgànic quan explica els aspectes evolutius, del desenvolupament o transformadors de la psique en conjunt. I a més, trobem en Jung un model atòmic-molecular quan descriu les associacions i les constel·lacions de la psique. Cadascun d'aquests temes només són una metàfora per abastar la naturalesa inabastable de les realitats psíquiques. La que ell més va afavorir és la dels oposats polars.) El model polar és bàsic en totes les seves idees psicològiques principals. Repassem-les breument:

1. La psique està principalment dividida en conscient i inconscient, la relació entre els quals és compensatòria.
2. L'energia de la psique flueix entre dos pols que es poden qualificar de diferents maneres a través d'oposats.
3. Les actituds de la psique (introversió i extraversió) i les quatre funcions psicològiques es descriuen en parelles polars.
4. La pauta instintiva de la conducta i la imatge arquetípica són els caps polars d'un espectre continu.
5. Hi ha temes recurrents de polaritats com ara: logos i eros, poder i amor, ego i ombra, esperit i naturalesa, sexualitat i religió, racional i irracional, individual i col·lectiu, continent i contingut, com també les nocions de dues formes de pensament, primera meitat i segona meitat, *les extrêmes se touchent, etc.*
6. La polaritat és fonamental en els treballs de Jung sobre la pràctica com a dialèctica i en els seus escrits sobre ell mateix, *e.g.*, personalitat número u i personalitat número dos.
7. Finalment, el tema principal dels seus darrers anys: la polaritat i la unió home-dona en les seves diverses formes alquímiques.

En tot això, per a la psicologia, els pols principals són el conscient i l'inconscient, tant si els entenem com a àrees topològiques, modalitats del ser, o com a descripcions adjectives dels continguts mentals i la conducta. Per a la psicologia, totes les polaritats estan subjectes a aquesta divisió principal.

Tanmateix, aquesta polaritat principal no es dona com a un potencial dins l'arquetip que teòricament no està dividit en pols. L'arquetip *per se* és ambivalent i paradoxal, i abraça tant l'esperit com la naturalesa, la psique i la matèria, la consciència i la inconsciència; en ell el sí i el no són un. No hi ha ni dia ni nit, sinó una albada contínua. L'oposició inherent dins l'arquetip se separa en pols quan entra la consciència de l'ego. El dia comença amb l'ego; la nit queda enrere. La nostra consciència diària només capta una part i la converteix en pol. *Per a la psicologia, la base ontològica de la polaritat és la consciència de l'ego; la qualitat de la polaritat, que abraça des de l'antítesi conflictiva a la cooperació harmoniosa, depèn de la relació psicològica entre la consciència de l'ego i l'inconscient.*

Per a cada esclat de llum que captem fora de l'ambivalència arquetípica, il·luminant amb l'espelma del nostre ego un cercle clar de coneixement, també enfosquim la resta de l'habitació. Al mateix moment en què encenem l'espelma creem "obscuritat exterior", com si la llum fos un robatori de llum arquetípica paradoxal de la penombra de l'alba i el crepuscle. La consciència i l'inconscient es creen en una polaritat al mateix temps a partir d'estats crepusculars; i es creen contínuament al mateix moment. El procés de fer conscient, per tant, també fa inconscient, o com Jung va descriure aquesta veritat difícil aquí a Eranos: "Així arribem a la conclusió paradoxal que no hi ha contingut conscient que no sigui en algun altre aspecte inconscient. A més, potser no hi ha un psiquisme inconscient que no sigui al mateix temps conscient". Per tant, no hauríem de parlar d'un procés evolutiu de la llum sorgint de la foscor, d'una extensió de la llum a costa de la foscor. La llum no es roba de l'obscuritat quan hi ha una privació de la llum, sinó que l'ego concentra en un pol la mitja llum divina primordial, i, per tant, també enfosqueix allò diví. Apagueu l'espelma i el crepuscle tornarà a néixer en els límits externs de l'habitació que abans eren racons impenetrables d'ombra. En altres paraules, per a la psicologia, el fenomen de la polaritat no és arquetípicament primari, sinó que és una conseqüència de l'afinitat de l'ego per la llum, com el terme *polaritat* es va introduir al llenguatge occidental amb l'ego carisià i la Il·lustració.

Sempre que ens mantinguem en les metàfores de la llum i la visió, no importa quina apareix primer o quina és millor. Les metàfores de la visió, la intuïció, no requereixen ni lògica ni valor. N'hi ha prou amb la claredat. Els dos pols de l'arquetip són necessaris i iguals. En aquest pla de la visió, de la intuïció, ens trobem per damunt dels oposats, per damunt del bé i el mal. Però la consciència i la inconsciència demanen altres metàfores, especialment les relacionades amb el valor. Per tant, trobem que el "sí" i el "no", bàsics com a valors positiu i negatiu en totes les seves variants, interfereixen i compliquen una polaritat coexistent simple. El mateix Déu, en el primer judici de valor de l'univers, declara que la llum és "bona", i en anomenar-la Dia i en separar-la de l'obscuritat de la Nit implica que aquesta darrera és "dolenta". Així, també, els signes de sumar i de restar es connecten als pols primaris del conscient i de l'inconscient. Així, també, el món humà comença quan el fet de sentir els valors afegeix complexitat a la percepció i nosaltres *sentim* les polaritats i reconeixem l'elecció moral.

Per tant, quan parlem de consciència, hauríem de tendir a dir bona o mala consciència, tot atribuint al mateix temps el signe contrari a la inconsciència. Aquesta tendència funciona per a cada parell d'oposats. Sempre que la meitat d'una parella polar cau en l'inconscient, es contamina de totes les altres meitats residuals, i pren el valor assignat en aquell moment a l'inconscient en general. Per tant, la visió i el valor que tenim d'una parella d'una polaritat prové del punt de vista de l'altra. A causa de la naturalesa de la consciència com a polaritat amb l'inconscient, mai no podem estar completament fora de la nostra pròpia incons-

ciència. Així, també, l'anomenat punt de vista objectiu de l'observador conscient prové, de fet, del mateix arquetip, però del pol oposat. No prové la revelació més penetrant del senex negatiu del seu propi fill? No és el crític més objectiu del *puer negatiu*, el seu propi pare?

Puer i senex són, per tant, tant positius com negatius. De la mateixa manera que hi ha un aspecte positiu i negatiu de la Gran Mare o de l'Animus, i hi ha cares positives i negatives d'un mateix, també hi ha un *puer* positiu i negatiu i un *senex* positiu i negatiu. I en tenir aquestes figures una relació especial, i formen, si voleu, un arquetip bicèfal, o un *Janus-Gestalt*, trobaríem impossible de parlar d'un com a "bo" sense parlar de l'altre com a "dolent", sempre que els dos es trobin en oposició polar, sempre que l'ego només tingui una cara.

Tanmateix, encara que les polaritats es poden dividir en contradiccions i lluitar les unes amb les altres com en totes les lluites clàssiques *puer-senex*, també es poden tornar a apropar. Aquesta aproximació per tal de guarir una escissió fonamental (per a la qual la "unilateralitat neuròtica" n'és una denominació) és la tasca principal de l'anàlisi, i la recerca sobre la naturalesa d'aquestes escissions i la seva curació era la principal ocupació de Jung en les seves investigacions de la *coniunctio* alquimista i la renovació del Rei. Per a nosaltres, aquest matí, *el nostre intent d'aproximació hauria d'anar dirigit a tornar a la condició original de l'arquetip abans que s'hagi escindit i es posi en contra d'ell mateix*.

M'agradaria insistir aquí que no podem sobreestimar la importància d'aquesta aproximació. Tota temptativa val la pena, i no per a l'èxit o la curació que comporti, sinó perquè cada temptativa ens fa conscients de l'escissió i, per tant, comença la curació. La divisió en polaritats mútuament indiferents o repugnants està destrossant l'ànima. La mateixa ànima es troba enmig de tota mena d'oposats com el "tercer factor". Sempre ha existit a mig camí entre el Cel i l'Infern, l'esperit i la carn, l'interior i l'exterior, l'individu i el col·lectiu, o aquests oposats s'han mantingut units dins del seu abast insondable. De la lira d'Heràclit a l'espectre de Jung, l'ànima manté les polaritats en harmonia. És la connexió de la psique. Però ara l'ego, havent substituït l'ànima com a centre de la personalitat conscient, no pot mantenir la tensió. Amb el seu racionalisme disjuntiu fa divisions on l'ànima proporciona connexions sentides i unitats mítiques. Així, l'ànima ha perdut força; el seu sofriment i la seva malaltia reflecteixen la condició trencada de l'arquetip escindit, que l'ànima per naturalesa té la capacitat de tornar a ajuntar un cop l'individu li permet retornar del seu exili en l'inconscient cap al seu lloc original en el centre de les polaritats.

Com a signe precoç d'aquesta reunió podem esperar una nova experiència d'ambivalència. La psicologia normalment dóna a l'ambivalència un judici principalment pejoratiu. S'associa a l'esquizofrènia. Com el terme "estat crepuscular", "l'ambivalència" acostuma a ser reservada només per a un ego imperfecte. Però

l'ambivalència és natural, com el concomitant necessari de l'ambigüïtat de la globalitat psíquica, la llum de la qual es troba en un estat crepuscular. Ni l'ambivalència ni la consciència crepuscular no són *per se* una condició patològica, tot i que, com amb qualsevol aspecte psicològic, poden presentar formes patològiques. Viure amb l'ambivalència és viure on el sí i el no, la llum i la foscor, allò correcte i allò erroni, estan molt units i són difícils de separar. La psicologia acostuma a intentar trobar aquesta condició a través de reafirmar la consciència per la decisió i la diferenciació: solidificar i enfortir l'ego; girar-se contra la barreja de sentiments i la confusa llum suau de la primera meitat o de l'edat gran.

Però l'ambivalència, més que superada d'aquesta manera, es pot desenvolupar dins del seu mateix principi. És un camí en ella mateixa. Igual que hi ha un camí de decisió, també hi ha un camí d'ambivalència; i aquest camí pot abraçar l'arquetip en la seva totalitat, i arrossegar-nos fins i tot al nivell psicòtic. Més que corregir l'ambivalència, es pot reconduir cap a l'abastament de paradoxes i símbols més profunds, que sempre provoquen sentiments ambivalents que dificulten la claredat i la fermesa. La paradoxa i el símbol expressen la coexistència de la polaritat dins de l'arquetip, el seu més i el seu menys, i la dualitat bicèfala fonamental que és tan absurda lògicament com veritat simbòlicament. *L'ambivalència és la reacció adequada de tota la psique* a aquestes veritats. Per curar-se l'ambivalència es treu l'ull amb què podem percebre la paradoxa, mentre que suportar l'ambivalència ens situa dins d'una realitat simbòlica on percebem les dues cares alhora, fins i tot existim com dues realitats alhora. Allò que no s'ha trencat no s'ha de tornar a ajuntar; així, anar pel camí de l'ambivalència evita els esforços *coniunctio* de l'ego, perquè en suportar l'ambivalència ens trobem en la *coniunctio* mateixa com la tensió dels oposats. Aquesta via funciona a nivell de totalitat, no de meitats, però a través de la totalitat des del principi. El camí és lent, l'acció es veu dificultada, i anem maldestres a les palpentes en la mitja llum i el simbòlic. El camí troba ressò en moltes frases conegudes de Lao-Tse, però especialment: "Suavitzeu la llum, esdeveni un amb el món polsós".

ABSTRACT

Con la ambivalencia de sus imágenes, el autor -estudioso de temas míticos, y de la influencia de éstos y de los llamados arquetipos en el psiquismo individual y colectivo- nos sitúa frente a la polaridad arquetípica de lo viejo y lo nuevo, senex et puer. El momento actual es presentado como de tránsito. El ser humano se encuentra en metamorfosis y precisa de un alma atenta a no perder el hilo de Ariadna de la Historia, el sentido del presente y la conexión psíquica entre el pasado y el futuro. La historia, primero relato y después hecho, se relaciona con la conexión entre lo que pasa y aquello que pasa en el alma. La psique humana experiencia y recuerdo. La resolución de las ambivalencias inherentes a las polaridades corresponde al mantenimiento de la armonía por parte del alma en un día-

logo y encuentro entre consciente e inconsciente abiertos a la mirada prospectiva y a la aparición de los símbolos conductores de la creatividad humana.

• • • •

The author, a scholar on mythical topics, and their influence and that of the so-called archetypes on individual and collective psyche, places us in front of the archetypal polarity of old and new, with the ambivalence of their images, senex and puer. The present time is seen as of transition. The human being is in the middle of metamorphosis, and needs the soul diligent not to lose Ariadne's thread of History, the sense of present and the psychical connection between past and future. History, story first and fact later, is about the connection between "what happens" and what happens to the soul. The human psyche experiences and remembers. The resolution of the ambivalences inherent to the polarities belongs to the maintenance of harmony by the soul, in a dialogue and meeting between conscious and unconscious open to the prospective and the apparition of the guiding symbols of human creativity.

• • • •

L'auteur, étudiant de thèmes mythiques, de l'influence de ceux-ci et des nommés archétypes dans le psychisme individuel et collectif, nous situe devant la polarité archétypique du vieux et du nouveau avec l'ambivalence de ses images "senex & puer". Le moment actuel est vu comme un moment de passage. L'être humain se trouve en métamorphose. Il a besoin de l'âme prédisposée à ne pas perdre le fil d'Ariadne de l'Histoire, du sens du présent et de la connexion psychique entre le passé et le futur. L'histoire, d'abord comme récit et ensuite comme fait, a une relation avec la connexion entre "ce qui se passe" et ce qui se passe dans l'âme.

La psyché humaine expérimente et se souvient. La résolution des ambivalences inhérentes aux polarités, appartient au maintien de l'harmonie en ce que concerne l'âme, dans un dialogue et une rencontre entre le conscient et l'inconscient ouvert à la prospective et à l'apparition des symboles conducteurs de la créativité humaine.

• • • •